

LA DIFUSIÓ DE L'ÚS CLÍNIC DE LES RADIACIONS A TRAVÉS DELS CONGRESSOS DE METGES DE LLENGUA CATALANA: (1913-1923, 1930-1936)

R. M. MEDINA DOMÈNECH

(*Càtedra d'Història de la Medicina. Universitat de Granada.

Becària del pla de FPI del MEC)

L'ús terapèutic i diagnòstic de les radiacions va trobar en els Congressos catalans un fòrum important de discussió i de presentació de les experiències realitzades que no tenia antecedents en l'Espanya de la present centúria (1). Els Congressos en llengua catalana pretenien, entre altres, l'objectiu de «constituir una sòlida entitat científica que els permetés [als metges catalans] recollir, ordenar i valorar el gran material que per estar escampat per acadèmies i revistes locals dificultava el màxim aprofitament, a la vegada que impedia donar una idea completa del vigor i de la riquesa de la ciència mèdica catalana.»

El desenvolupament institucional i periodístic de la medicina catalana així ho requerien. Per altra banda amb la celebració d'aquests congressos es perseguïen objectius d'»índole patriòtica i social» en reunir representants de regions amb afinitats no només lingüístiques.

Una especial rellevància va tenir el Congrés de Metges en Llengua Catalana celebrat el 1917 en el qual la presidència de Valentí Carulla (2), sens dubte, va resultar decisiva per a la constitució d'una ponència sobre tractament del càncer (3). En aquesta, s'hi varen recollir, per primera vegada, els resultats obtinguts amb les radiacions, especialment amb el ràdium, per metges catalans i s'hi exposaren els criteris terapèutics, en molts de casos divergents, que inspiraven la pràctica clínica. La polèmica suscitada sobre l'eficàcia del ràdium davant els raigs X va enfrontar els radiòlegs, defensors de la roentgenteràpia, i els cirurgians, més proclivis a l'ús del ràdium, de maneig més fàcil. Els portaveus principals de la polèmica varen esser Comas, Prió i Pujol Brull (4). L'exposició, annexa al congrés, va dedicar una secció a la roentgenologia mèdica (5) que constava d'una *part tècnica* i una altra de *clínica* per a presentació de treballs mèdics. El congrés a servir de plataforma a les reivindicacions professionalitzadores dels nous especialistes. Així ho assenyalaven Comas i Prió en la

crònica del congrés «s'hi troben a faltar aquell grup d'especialistes (6) i metges, més o menys dedicats a la roentgenologia, que tan abundantment figuren en les pàgines dels periòdics o en els rètols dels balcons. Aquest eixam d'obers científics, davant la demostració pública de la seva vàlua, han preferit quedar-se a casa guardant per a cadascú els fruits del seu enginy...És, en efecte, sorprenent la desproporció que s'observa entre l'increment de cultivadors dels raigs roentgen i la pobresa dels treballs científics relatius a l'especialitat; aquest fenomen pareix que indica que, en la nostra regió, la roentgenologia ha entrat en el període que podríem qualificar d'*industrial*, tan onerosos per al digne conreu de les seves aplicacions mèdiques i científiques, com productiu per als anomenats especialistes que amb inconscient lleugeresa el practiquen o patrocinen.» (7)

Els treballs mostrats en l'exposició (8) els havien realitzat en els dos centres hospitalaris de la capital, l'Hospital Clínic i el de la Santa Creu, i en les consultes privades de Torres Carreras (9) i Bremon Masgrau (10). Les cases comercials que exposaven en la *part tècnica*, encara que escasses en nombre (11), eren índex de l'impuls cobrat per aquest tipus d'indústries (12).

En el congrés de 1930, celebrat a Barcelona, la radiologia va comptar amb una secció compartida amb altres dues especialitats, la O.R.L. i l'oftalmologia, en la qual es varen presentar comunicacions sobre aplicacions diagnòstiques i terapèutiques. No sembla casual que en aquella ocasió la vice-presidència del congrés fos ocupada pel cirurgià Enric Ribas Ribas (13) un dels promotors de l'ús terapèutic de les radiacions a Catalunya. Els treballs presentats varen reflectir les estratègies terapèutiques de combinar ràdium i raigs roentgen que en aquelles dates s'anaven consolidant.

De l'anàlisi de les comunicacions presentades als nou congressos es dedueix que el vertent diagnòstic de la radiologia va representar el 3,2% -25 comunicacions en total- dels 765 treballs presentats en els congressos; predominaven el 1923, 1923 (14), 1932 i 1936, mentre que la radioteràpia va suposar el 4,1% -32 comunicacions- (Vegeu les taules). Els treballs sobre radioteràpia varen exposar els resultats obtinguts amb el ràdium i els raigs X, encara que aquests representaren quasi el doble que aquells (15) - 15 i 9 comunicacions respectivament- i es varen recollir en les seccions corresponents a les diverses especialitats en el si de les quals es conreaven les noves terapèutiques: cirurgia, ginecologia, dermatologia i fisioteràpia. La pràctica simultània de les aplicacions diagnòstiques i terapèutiques de les radiacions va quedar reflectida en la presentació de resultats en les dues àrees per parts d'alguns especialistes (16).

Notes

- 1.- COMAS, C; PRIÓ, A. (1918). La Roentgenología en el II Congreso de Médicos de Lengua Catalana. *Revista Española de Electrología y Radiología*, 1918, 37-50. La cita a la p. 38.
- 2.- CARULLA MARGENAT, Valentí (Sarrià, 5/VIII/1864- 26 /XII/ 1923) va esser president d'honor juntament amb Marià Batllés, degà de la Facultat de Medicina; Esquerdo, representant de l'HSC; Salvador Cardenal, de l'Hospital de Sagrat Cor; Robledo, del Cos Mèdic Municipal i Barberà com a delegat valencià [*CONGRÉS de metges de llengua catalana [Segon]* (1918). Barcelona, Impr. Vda. de Badía, vol. II pp. 28-9]. Llicenciat en farmàcia el 1881 i en medicina el 890, doctor el 1895. Professor auxiliar de Farmàcia Pràctica i el 1904 catedràtic de terapèutica, Matèria Mèdica i art de receptar, a Sevilla, el 1911 es trasllada a la càtedra de Barcelona. Primer director de l'Hospital Clínic de Barcelona. El 1909 funda la revista *Therapia*. Vice-president del Congrés Internacional d'Electrologia i Radiologia celebrat a Barcelona el 1910. Introduïdor de l'ensenyament de la radioteràpia, l'electroteràpia, la fototeràpia i l'hidroteràpia a Catalunya, amb què va sortir dels límits farmacològics de l'assignatura que impartia. El 1913 va esser rector de la Universitat de Barcelona i president de la R.A.M. de Barcelona el 1914.
Promotor de la fundació de la Societat espanyola d'Electrologia i Radiologia Mèdiques. Per la seva labor de rector va rebre el títol de marquès de Carulla, el 1919.
- 3.- Les altres dues ponències varen tractar sobre «Règim alimentari com a agent terapèutic» i «Fisiologia de les glàndules endocrines» (*Therapia*, VI, 256).
- 4.- COMAS LLABERIA, Cèsar (1874-1956): el 1896 va obtenir les primeres radiografies fetes a Espanya, 31 dies després de la comunicació de Roentgen. El 1897 va obtenir el grau de doctor en medicina i es va associar amb el seu cosí, Agustí Prió Llaberia, i va inaugurar el Gabinet de Radiologia -primer d'Espanya-. Entre 1908 i 1944 va realitzar les funcions de radiòleg de l'Hospital clínic. Promotor, el 1915 de la fundació de la SEERM. El 1929 es va fer càrrec del servei central de Radiologia de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, en morir Prió. Era vocal de la Junta de la Lluita contra el Càncer a Catalunya el 1936. PRIÓ LLABERIA, Agustí (1873-1929): el 1895 va començar, juntament amb el seu cosí Cèsar, les seves investigacions sobre els raigs X, animat per Joan Giné Partagás. Col·laborador en la fundació de l'Institut Mèdico-farmacèutic de Barcelona, del qual va esser president el 1904. El 1903 era metge radiògraf de l'Hospital de la Santa Creu i el 1904 de la Casa de la Maternitat i Expòsits. El 1919 era vice-president de la SEERM. PUJOL BRULL, Adolf (1874-1932): cirurgià numerari de l'HSCSP des del 1919. Partidari inicialment de la cirurgia en el tractament del càncer. Les seves posicions pro-quirúrgiques es varen modificar posteriorment. Va col·laborar amb RIBAS RIBAS i GUILERA en la campanya per a la compra de ràdium i en l'organització del Dispensari de Terapèutica radiològica de l'Hospital de Sant Pau del servei de ginecologia del qual era director des del 1921, a la mort d'Esquerdo. Va encarregar Lluís GUILERA MOLES de la secció de terapèutica física i va donar la dotació de ràdium de la seva propietat al servei. El seu interès per la terapèutica amb radiacions els va dur a esser, el 1928, representant oficial del II Congrés Internacional de Radiologia.

- 5.- La subcomissió encarregada de la seva organització la integraven Torres Carreras, Darder, Comas i Prió [COMAS; PRIÓ (1918), p. 45, *op. cit* n. 1].
- 6.- «...vertader eixam de pretensiosos que es donen el nom de roentgenòlegs i que pul.lulen per tot arreu» [*ibid.*, p. 45].
- 7.- Comentaris de Comas i Prió en la *Revista de Ciencias Médicas de Barcelona*, 1917, p. 481.
- 8.- Aquests consistien en clixés fotogràfics, quadres i gràfics de l'activitat, tant diagnòstica com terapèutica, fotografies de les instal.lacions i presentació de casos clínics.
- 9.- TORRES CARRERAS i BOSCH, Ramon (-1936). Radiòleg de les classes altes catalanes, almenys des del 1911. Metge Radiòleg de l'Hospital del Sagrat Cor el 1918. Va esser representant espanyol en el congrés Internacional de Radiologia de 1925. Entre 1931 i 1933 va esser president de la Societat de Radiologia i Electrologia de Catalunya. El 1934 va fer part del Comitè editor de *Medicina física*, òrgan de la Societat.
- 10.- BREMON MASGRAU, J. El 1934 feia part del comitè editor de *Medicina Física*. El 1939, durant el VI Congrés de Metges en Llengua Catalana, va plantejar l'oportunitat de fundar la Societat Catalana de Radiologia.
- 11.- Hi estigueren representades dues firmes comercials. La casa Euphor, dirigida per Mayol, Cardús i Besa, va presentar una instal.lació tipus Aristos -l'ús de la qual podia dedicar-se tant a diagnòstic com a terapèutica- taules, cadires operatòries, suports, diafragmes, aparells de mesura, etc. La Societat Anònima Prieto va exposar diverses instal.lacions: Titán, Iberia, Rápida i Universoscopia.
- 12.- Així els reconeixien Comas i Prió: «Donen una idea ells tots sols, de la força amb què en la nostra terra es desenvolupa, amb empena poderosa, una indústria científica que ens era tan necessària, i de la qual fins ara érem tributaris de estranger. Cal que els especialistes afavoreixin tot quant puguin el mercat nacional, encoratjant, amb la seva ajuda moral i material, els que sacrifiquen els seus capitals i prodiguen el seu enginy per dur a la nostra terra allò que fins ara havíem d'anar a cercar lluny. No dubtam, per allò que es pot veure en l'exposició, que a les cases productores els serà productiu l'esforç, i que les circumstàncies actuals afavoriran la seva introducció en el mercat mundial amb peu segur». [*Revista de Ciencias Médicas de Barcelona*, 1917, p. 481].
- 13.- RIBAS RIBAS, Enric (Vigo 1878-?). El 1917 gestiona amb Guilera la compra d'1 g de ràdiu per al dispensari de terapèutica Radiològica de l'Hospital de la Santa Creu. El 1918 era cirurgià de nombre del mateix hospital. El 1923 va impartir a l'Acadèmia i Laboratori la conferència «La lluita social contra el cranc» aconseguint que l'Acadèmia finançàs una «cartilla popular» d'Educació contra el càncer. El 1924 va esser un dels constituents inicials del primer Comitè de la Lluita Contra el Càncer de Catalunya. El 1928 ocupava el càrrec de professor de cirurgia general a l'Hospital de Sant Pau i el 1934 va esser nomenat professor lliure de la Universitat Autònoma.
- 14.- Per a aquest any només hem pogut localitzar el volum de les actes del congrés dedicat a les ponències. És probable, per tant, que es presentassin comunicacions sobre radioteràpia.
- 15.- S'han comptabilitzat les comunicacions que versaven *exclusivament* sobre cadascun dels remeis.
- 16.- Concretament Torres Carreras, Bregon Masgrau, Comas Llaberia, Malaret i Bosch Solà.

1919	RADIODIAGNÒSTIC RADIOTERÀPIA	Bremon Masgrau Ribas Ribas Vilaplana Pelayo Vilanova Peyri Rocamora Torres Carreras	.Secció de Fisioteràpia: "El tub Coolidge en la radiografia". .Secció d'obstetrícia i ginecologia: "El radi en ginecologia." "Acció microbiològica dels raigs roentgen." . Secció sífilo i dermatologia: "Tractament de l'eczema pel radi." .Secció de fisioteràpia: "El radi en el tractament de la malaltia de Basedow." "Formulari de radioteràpia."
1921	RADIODIAGNÒSTIC RADIOTERÀPIA	Comas i Prió Bremón Masgrau Torres Carreras G. Ribas Guilera Figuera Parés	. Ponència sobre "Estasia intestinal crònica: "Estudi roentgenològic de l'intestí normal." "Tècnica de l'examen de l'intestí per raigs X." "Exploració radiològica de l'estàsia intestinal." .Secció d'obstetrícia i ginecologia: "El radi en el tractament del càncer uterí." "Tractament del càncer uterí: ¿Terapèutica radiant o cirurgia?" .Secció sífilo i dermatologia: "Els grans inconvenients i perills de l'ús dels raigs X en l'extirpació radical de pèl."
1923	RADIODIAGNÒSTIC	Comas i Prió Pinós Bremón i Torres Carreras	"Consideracions generals sobre el diagnòstic roentgenològic de la litiasi biliar." "Síntomes radiològics de la veïxiga patològica." "Radiologia de les fractures."
1930	RADIODIAGNÒSTIC RADIOTERÀPIA	Bremon Carulla Guilera Carulla Riera G. Ribas Bremon Masgrau Comas Sanchiz i Torra	.Secció de radiologia, O.R.L. i oftalmologia: "La via endovenosa per a l'exploració radiològica de l'aparell urinari." .Secció de medicina i veterinària: "Les indicacions de la radioteràpia en l'hipertiroïdisme." .Secció de cirurgia general, ortopèdia, obstetrícia i ginecologia: "Tractament del càncer de coll uterí." "Alguns fenòmens tardans que poden observar-se després del tractament del càncer de coll d'úter amb raigs X." "Contribució a l'estudi del tractament del càncer de cèrvix en la dona embarassada." .Secció de radiologia, O.R.L. i oftalmologia: "Un cas d'osteosarcoma del peroné guarit per la radioteràpia." "Contribució a l'estadística de la roentgenoteràpia anomenada simpàtica." "Tractament amb el ràdiu dels càncers de pròstata i veïxiga."
1932	RADIODIAGNÒSTIC	Malaret	.Secció de fisiologia: "Contribució a l'estudi radiològic de la tuberculosi."

TAULA I
E L'ÚS CLÍNIC DE LES RADIACIONS A
LESSOS DE METGES DE LLENGUA CAT
(1913-1923, 1930-1936)
COMUNICACIONS PRESENTADES (1)

ANY	TEMA	AUTORS	TÍTOL DE LA COMUNICACIÓ
1913	RADIODIAGNÒSTIC	Torres Carreras Torrens	"Presentació d'alguns casos interessants de diagnòstic radiogràfic" "Tractament de la sífilis amb el neosalvarsan. Els avantatges sobre el dioxiamido-arsenobenzol. Casos clínics. Radiografies."
		Formiguera Comas i Prió	"Manera fàcil d'extreure agulles clavades a la mà." "L'aparell del doctor Tuffier per a la localització de projectils en l'encèfal i altres parts del cos, pel mètode roentgenoscòpic." (3)
	RADIOTERÀPIA	Raventós (2)	"Resultats d'una histerectomia abdominal amb buidatge pèlvic seguida de l'acció directa roentgenoteràpia."
1917	RADIODIAGNÒSTIC (4) RADIOTERÀPIA	Torres Carreras Pagès i Serrallach Conill Torrens Castelltort Torres Carreras Pujol Brull i Ribas Ribas Peyri Rocamora Fargas	"Presentació d'alguns casos interessants de diagnòstic radiogràfic." "Insuficiència de la vàlvula uretro-vesical, en les afeccions reno-vesicals, amb presentació de radiografies." .Secció quirúrgica: "Punts de vista en el tractament dels fibromes i metro-ràgies per la radioteràpia profunda". "Guariment d'un fibro-mixo-sarcoma maligne". .Secció Mèdica: "Radioteràpia ultrapenetrant. Consideracions pràctiques." .Ponència sobre "El Tractament del Càncer" "Tractament del càncer de coll de matriu per mitjà del ràdi." "Les propagacions ganglionars del càncer davant l'acció del ràdiu." "Radi i radiumteràpia del càncer d'úter."

TAULA I
LA DIFUSIÓ DE L'ÚS CLÍNIC DE LES RADIACIONS A TRAVÉS DELS
CONGRESSOS DE METGES DE LLENGUA CATALANA:
(1913-1923, 1930-1936)
COMUNICACIONS PRESENTADES (1)

- 1.- Per a la confecció d'aquest apartat hem utilitzat com a font les Actes publicades dels congressos. Per als dos primers congressos també s'ha utilitzat la crònica de Comas i Prió en la Revista de Ciencias Médicas de Barcelona.
- 2.- El cas va ésser presentat per Raventós encara que la irradiació l'havien feta Comas i Prió (Revista de Ciencias Médicas de Barcelona, 1917, 478).
- 3.- Conferència impartida en el Laboratori Roentgen de la Facultat de Medicina, dins els actes del Congrés.
- 4.- Les comunicacions sobre roentgen diagnòstic poden quedar minusvalorades ja que altres treballs dedicats afeccions òssies recolzaven els resultats amb mètodes radiogràfics.

MATÈRIES	N. DE TREBALLS
Anatomia	24
Bacteriologia	95
Cirurgia	260
Dermatologia i sililografia	150
Embriologia	12
Fisiologia	127
Fisioteràpia	64
Ginecologia	44
Histopatologia	31
Medicina interna	127
-Circulatori	34
-Digestiu	130
-Respiratori	89
Neoplàsies	44
Neurologia	75
Obstetrícia	134
Oftalmologia	61
Oto-rino-laringologia	104
Pediatria	121
Psiquiatria	67
Diagnòstic per raigs Roentgen	41
Urologia	120
Vària	105
Orientació professional	15
Necrològiques	22
Memòries-Ressenyes de l'Acadèmia i	
Laboratori de Ciències Mèdiques de	
Catalunya	20
Memòries-Ressenyes de l'Agrupament	
Escolar de l'Acadèmia	3
TOTAL	2.119

TAULA II
LA DIFUSIÓ DE L'ÚS DE LES RADIACIONS A TRAVÉS
DELS CONGRESSOS DE METGES DE LLENGUA CATALANA:
(1913-1923, 1930-1936)
COMUNICACIONS PRESENTADES (1)

ANY	LLOC	TOTAL Ponències i Comunicacions	RADIO- DIAGNÒSTIC	RADIOTE- RÀPIA	SECCIÓ PRÒPIA
1913	Barcelona	78	4	1	
1917	Barcelona	72	2	8	Ponència sobre tractament del cranc
1919	Tarragona	85	1	5	
1921	Girona	94	3	3	
1923	Lleida	19 Ponències	3	0	
1930	Barcelona	144	3 Comunica- cions	7	Secció de radiologia O.R.L. i oftalmol.
1932	Palma	48	1	0	
1934	Barcelona	97	3	5	
1936	Perpinyà	128	7	3	

Font: Actes del congressos.

1.- Per a la confecció d'aquest apartat hem utilitzat com a font les actes publicades dels congressos. Per als dos primers congressos també es va utilitzar la crònica de Comas i Prió en la Revista de Ciencias Médicas de Barcelona.

1934 (5)	RADIODIÀGNÒSTIC	Duran i Bosch Ferrer i Faixat Roviralta	"La radioquimiografia en clínica circulatòria." "Exàmens radiològics en alguns processos broncopulmonars aguts." "A propòsit del valor diagnòstic, terapèutic i pronòstic de la imatge radiològica en la invaginació aguda de l'infant."
	RADIOTERÀPIA	Bosch Solà Carulla Carulla i Campos Guilera	"Tractament roentgen de la hipertròfia i infecció amigdal·lar de l'anell limfàtic de la faringe." "Casos de guariment amb radiumteràpia de les metàstasis epitelials en els ossos." "Resultats de la roentgenteràpia dels càncers de pell gràcies als progressos tècnics." "Càncer del coll uterí. Resultats obtinguts amb la curieteràpia en els casos tractats durant 1926 i 1927 i valorats cinc anys després."
1936	RADIOTERÀPIA	Torres Carreras Malaret Malaret	"Dosificació radioteràpia en la infecció focal i en la hipertròfia amigdalina." "Radioteràpia del càncer de mama inoperable i de les metàstasis en la pell, ganglis i ossos. Resultats actuals i radiodiagnòstic." "Radioteràpia del càncer de la laringe. Tècnica especial."

.- en el volum d'Actes publicat no hi apareixen les seccions en les quals es varen presentar les comunicacions.